

MISKOLC ÉS TEMESVÁR URBANIZÁCIÓS FOLYAMATAINAK ÖSSZEHASONLÍTÓ VIZSGÁLATA (1910-2021)

BÁNYÁSZNÉ KRISTÓF ANDREA

COMPARATIVE STUDY OF THE URBANIZATION PROCESSES OF MISKOLC AND TIMISOARA
(1910-2021)

In my study, I analyzed the agglomerations and suburban zones of the regional centers of the Carpathian Basin of Miskolc and Temesvár. At the beginning of the 20th century, the development curve of the two regional centers with nearly the same population has changed markedly to today - as a result of the same and different development sources in time and space. The industrial potential of Miskolc and Temesvár received special attention during the socialist economic planning period, sometimes resulting in the establishment of voluntary industrial plants. The increase in the number of industrial workplaces not only resulted in a dynamic increase in the population of Miskolc and Temesvár, the demographic changes of the settlements located in their surroundings can also be described with agglomeration characteristics. The formation of suburbs and the change in the population of central cities are both noteworthy, indicating differences in their dynamism and adaptability. Among the settlements of the Miskolc and Temesvár agglomerations, only 8-10 settlements can clearly state that they were the winners of the socio-economic changes of the last quarter of a century, and they form the suburban regions of the big cities. In the case of both agglomerations, it is a fact that small towns cannot or can hardly represent a realistic economic alternative to the central big city.

BEVEZETÉS

A magyar településrendszer fejlődésének egyik legnagyobb érdeklődést kiváltó folyamata az agglomerációk kialakulása és változása. A tanulmány címében jelzett két regionális központ elmúlt 100 évben lezajlott urbanizációjának – nem megszokott – összehasonlítását az indokolja, hogy 1920-ban két közel azonos népességszámmal rendelkező Kárpát-medencei regionális központ fejlődési íve napjainkra – az időben és térben azonos és eltérő fejlesztési források eredményeként – markánsan megváltozott. A hazai agglomerációs-vonzáskörzeti kutatások (TÓTH 2006, LŐCSEI 2004, KŐSZEGFALVI 1999, TÍMÁR 2006, SCHUCHMANN 2008, KRISTÓF 2018/c, KOVÁCS – TÓTH 2003, BAJMÓCY 2009) mindegyike érinti azt a tényt, hogy a társadalmi-gazdasági folyamatok súlypontjai (pl. migráció, szuburbanizáció, szegregáció stb.) markánsan megváltoztak. Tanulmányok születtek Miskolc-Kassa, ill. Szeged-Temesvár városversenyének

relációjában, szélesebb kitekintésre és az eredmények Kárpát-medencei összehasonlítására azonban az esetek többségében nem került sor.

Mindazok ellenére, hogy a történelmi Magyarország regionális központjainak fejlődési íve a trianoni határok megvonása óta egyedivé vált, Miskolc és Temesvár összehasonlítása nem érdektelen. Mindkét nagyváros „megszabadult” regionális versenytársától (Kassa, ill. Szeged), Miskolc és Temesvár ipari potenciálja kiemelt figyelmet kapott a szocialista gazdaságtervezési időszakban, olykor voluntarista ipari üzemek kialakítását eredményezve. Ekkor az ipari munkahelyek számának növekedése nem csak Miskolc és Temesvár népességszámának dinamikus gyarapodását eredményezte, a környezetükben elhelyezkedő települések demográfiai változásai is agglomerációs sajátosságokkal írhatók le (*KRISTÓF 2018/b, KÓKAI 2003*). Az elmúlt három évtized politikai-gazdasági változásaira adott kihívások is – a központi városokban és agglomerációjukban egyaránt – sajátos válaszokat generáltak és társadalmi változásokat eredményeztek. A szuburbia kialakulása, a központi városok népességszámának változása egyaránt figyelemre méltó, jelezve azok dinamizmusát és alkalmazkodó képességét is.

1. MISKOLC ÉS TEMESVÁR FEJLŐDÉSE

A dualizmuskori magyar városfejlődés fontos ipari központjaként mind Miskolc, mind Temesvár dinamikus fejlődési pályát járt be. Nem véletlen, hogy a korabeli sajtóban Temesvár a „magyar Manchester”, Miskolc pedig a „magyar Birmingham” elnevezést érdemelte ki. Mindkét város népességszáma 1870-1910 között két és fél, illetve háromszorosára emelkedett (*1. táblázat*), a klasszikus városrobbanás időszakát megélve, melynek eredményeként 1910-re, Miskolc a Kárpát-medence nyolcadik, Temesvár a kilencedik legnépesebb városává vált.

A gyors gazdasági és demográfiai fejlődés néhány eleme közül említést érdemel, hogy Temesvár volt a Habsburg Birodalom első városa, ahol utcai világítás (1760) volt, és az első európai város, amelyet 1884-ben elektromos utcai lámpákkal világítottak meg. E városban nyílt meg a Habsburg Monarchia első nyilvános kölcsönkönyvtára, és 24 évvel Bécsset is megelőzve városi kórházat épített (*KÓKAI 2010*). A 19/20. század fordulóján például két szeszgyár, vasöntöde, gyufagyár, téglagyár, gázgyár, láncgyár, kalapgyár, csokoládégyár működött a városban. A modern infrastruktúrát az omnibusz, a telefon és a közvilágítás, illetve az utak aszfaltozása fémjelezte.

Miskolc fejlődése is a 19. század második felétől gyorsult fel, melyhez hozzájárult a kiegyezés utáni kedvező politikai helyzet, illetve – Temesvárhoz hasonlóan – a vasútvonal gyors kiépülése, melynek csomópontjává vált (*CSAPÓ – KOVÁCS – LENNER 2019*). Fontos, hogy Miskolc 1871-ben rendezett tanácsú, majd 1909-ben törvényhatósági város lett. A robbanásszerű lakónépesség változás az

ipar fejlődésével mutatott szoros korrelációt (KRISTÓF 2019). Miskolc és szűkebb hinterlandja az 1880-as évektől a történelmi Magyarország egyik legdinamikusabban fejlődő ipari térségévé vált (Diósgyőrben nagykohó épült /a második legnagyobb az országban/, nehéz-, könnyű- és élelmiszeripari gyárak, üzemek jöttek létre, a bányászat fejlődése stb.).

Miskolc első gyára az 1833-ban alapított Kőedénygyár volt. 1864-ben jött létre a később országos jelentőségre szert tevő Borsod-Miskolci Gőzmalom. Az újmassai őskohó 1866-ban szüntette be termelését, s innen költözött át a gyár – helyszűke miatt – Diósgyőr-Vasgyárba 1870-ben. A gyár egyre korszerűbbé vált, 1879-ben bevezették a Siemens–Martin-, 1882-ben a Bessemer-acélgyártást (KRISTÓF 2017/a). A város bekapcsolódott a vasúti forgalomba (1859), 1897-ben elindult a villamosforgalom, elkészültek a belváros arculatát meghatározó legfontosabb épületek (pl. Városháza, Megyeháza, Népkert, Közkórház stb.). A borsodi megyeszékhely az 1880-as évekre vasúti csomóponttá vált, amely az első világháborúig tovább erősödött (pl. abaúji és a gömöri vonalak megépítése stb.). A helyi közlekedésben a villamos kapta a főszerepet, az autóbusszjáratok 1903-ban indultak el. Miskolc belterülete a 19. század első felétől a 20. század elejéig megduplázódott, 1912-ben a belső lakott terület 10,3 km² volt (KRISTÓF 2017/b).

1. táblázat: Miskolc és Temesvár népességszámának változása (1870-2021)
Table 1. Changes in the population of Miskolc and Timisoara (1870-2021)

Év	Népességszám			
	Miskolc	Átlagos változás/év	Temesvár	Átlagos változás/év
	fő	%	fő	%
1870	26676	-	32223	-
1910	76804	4,70	72555	3,13
1920	85761	1,10	86850	1,97
1930	94539	0,97	102390	1,78
1941	115397	1,81	125052	2,21
1949	109841	-0,62	-	-
1956	-	-	142257	0,91
1960	144741	2,51	-	-
1966	-	-	174253	2,24
1970	181398	2,26	-	-
1977	-	-	269353	4,96
1980	208103	1,37	-	-
1990/1991	196442	-0,58	334115	1,71
2001/2002	184125	-0,59	317660	-0,45
2011	167754	-0,93	319279	0,05
2021	150695	-1,07	na.	na.

Forrás: Népszámlálási adatok alapján saját szerkesztés

A két világháború között mindkét nagyváros dinamikus fejlődése zajlott (pl. Miskolc népessége 30 ezer fővel, Temesvár népessége 40 ezer fővel gyarapodott stb.). 1930-ban Temesvár a Kárpát-medence hetedik legnépesebb városa volt, Miskolc pedig a kilencedik. A két város népességszáma között ekkor mindössze nyolcezer fős különbség volt. Temesvár 1920-ban egyetemi központtá vált. A város lakosság száma 1941-ben 125000 főre emelkedett, azonban Miskolcon mindössze 10 ezer fővel éltek kevesebben (1. táblázat). A társadalmi-gazdasági kapcsolatok fejlettsége és mélysége a második világháború előestéjén mindkét város esetében elérhette – mai fogalomhasználattal – a település-együttesek szintjét (KRISTÓF 2017/b, KÓKAI 2004, 2007).

Miskolcon – hasonlóan Temesvárhoz – a két világháború közötti években folyamatos gazdasági és kulturális fejlődés ment végbe. Miskolc helyzete és szerepe alapvetően megváltozott a trianoni döntéssel. Trianon előtt a történelmi Magyarország 8. legnépesebb városa volt, utána a trianoni Magyarországon a negyedik. Miskolc a régió – vetélytárs nélküli (Kassa) – vezető nagyvárosává vált, Észak-Magyarország ipari, kereskedelmi, pénzügyi és kulturális központja lett. Miskolc hosszú időre meghatározó rendezési terve 1921-ben készült el. A város lakosság száma Diósgyőrrel együtt 1941-ben már 115 000 fölé emelkedett (1. táblázat).

Temesvár lakossága 1948 és 1991 között két és félszeresére nőtt, már 1970-ben a Kárpát-medence negyedik legnépesebb városává vált – Budapest, Zágráb és Pozsony után –, s ezt a pozícióját 1991-ben is megőrizte. A város erősen iparosodott (pl. gépgyártás, textil- és cipőgyártás, elektromos, élelmiszer-, műanyag-, építőanyag-, bútortipar, optikai ipari üzemek stb.), s az ipari munkahelyek száma ötszörösére emelkedett. 1974 és 1988 között hatalmas panel-negyedek épültek, amelyek négy-, nyolc- vagy tízemeletes, nagyméretű előre gyártott panelekből állnak. Az 1980-as évek végén Temesvár lakosságának több mint kétharmada ilyen külvárosokban élt. Temesvár extenzív ipari növekedése területi terjeszkedéssel is együtt járt, 1950 és 1981 között számos települést csatoltak hozzá (2. táblázat).

2. táblázat. Miskolc és Temesvár területi gyarapodása (1910-1981)

Table 2. Territorial growth of Miskolc and Timisoara (1910-1981)

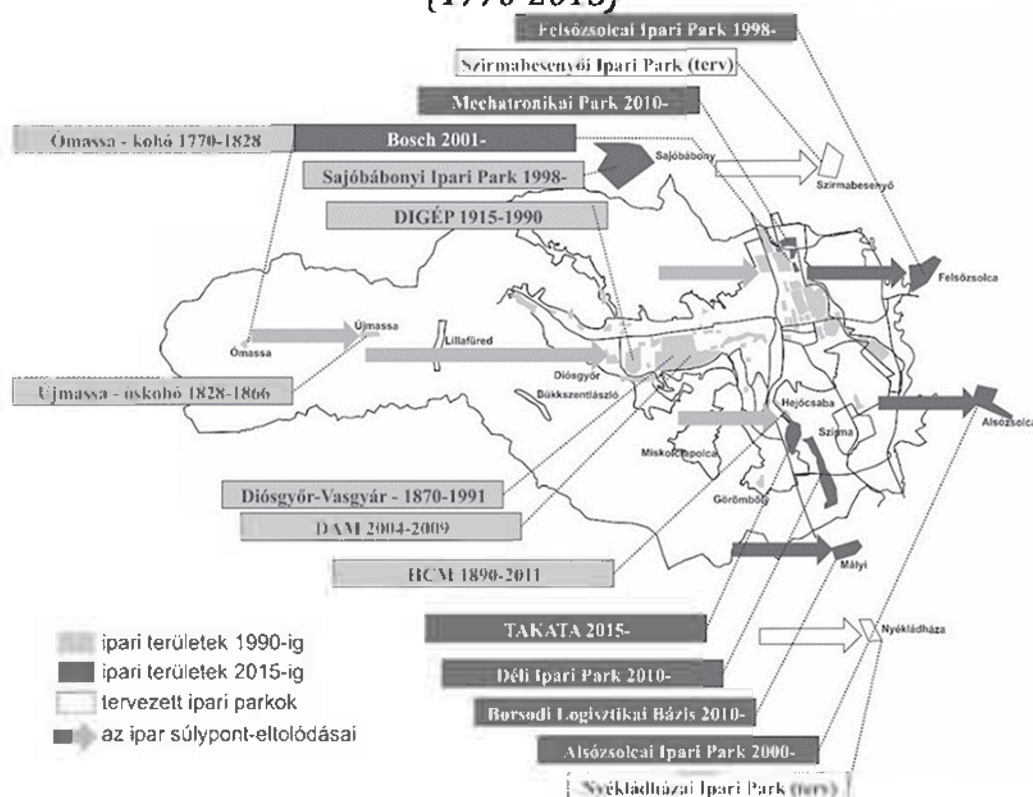
Település	Csatlakozás éve	Település	Csatlakozás éve
Miskolchoz		Temesvárhoz	
Diósgyőr	1945	Mehala	1910
Hejőcsaba		Újkissoda	1948
Tapolca		Szabadfalu	1950
Görömböly	1950	Újgyöröd	1951
Hámor, Szirma		Kardos-telep	
Bükkszentlászló	1981	Vörös Csárda	1953

Forrás: Várostartörténeti adatok alapján a szerző szerkesztése

Miskolc a második világháború után kiemelt fejlesztési forrásokban és politikai figyelemben részesült. A dinamikus népességyarapodás vonatkozásában elegendő arra a tényre utalnom, hogy 1949-1960 között Miskolcra több mint harminc ezren (30 479 fő) vándoroltak be, ami Budapest (267663 fő) és Pécs (30596 fő) után a harmadik legmagasabb érték volt az ország városait tekintve. Miskolc regionális vonzásintenzitását jelzi, hogy a bevándorlók 48,3%-a saját megyéjéből, 27,5%-a a szomszédos megyékből, 15,3%-a más megyékből, míg 8,9%-a Budapestről érkezett (KRISTÓF 2018). Mindezek eredménye, hogy 1970-ben a Kárpát-medence hetedik legnépesebb városa volt, az elkövetkező húsz évben azonban látványos tempóvesztés következett be, nem csak Temesvárhoz képest, Kassa, Nagyvárad és Debrecen is megelőzte, így 1990-ben már csak a Kárpát-medence tízedik legnépesebb városa volt. Miskolc népessége az 1980-as évek közepe óta folyamatosan csökken. Népességének történelmi csúcsa 1985-ben volt, amikor 211 645 fő élt Borsod-Abaúj-Zemplén megye székhelyén.

1. ábra: Miskolc iparának területi elhelyezkedése és súlyponteltolódásai (1770-2015)

Figure 1. Territorial location and center of gravity shifts of Miskolc's industry (1770-2015)

Forrás: saját szerkesztés

A magyarországi agglomerálódás erősségét kutatók számára e folyamat leginkább szembetűnő jellemzője ekkor a gyors népességnövekedés és a

kiterjedt ingázás lett, bár ezek – főként az előbbi – mint láttuk az 1980-as években sokat veszítettek intenzitásukból. 1960-ban Miskolcra – Budapest után – az ország településeit tekintve a legtöbb bejáró érkezett. Miskolc 73918 helyben lakó foglalkoztatottjához 24197 bejáró (24,6%) is érkezett (Miskolcraól mindössze 1280 fő járt el más településre dolgozni), azaz közel 100000 munkahely volt hazánk második legnépesebb nagyvárosában. A város 1980-ban több mint száz iparteleppel rendelkezett, amely egyharmada volt a megyei összes adatnak. Az LKM mellett meg kell említeni a Szerszámgépipari Műveket, a Miskolci Szeszipari Vállalatot, a Miskolci Olajgyárat, a Budalakk Festék és Műgyantagyár Miskolci Gyárat, valamint a Miskolci Házépítő Kombinátot, mint a térség akkori legnagyobb munkaadóit (*SÜLI-ZAKAR 1989*). Miskolc extenzív ipari növekedése térbeli eltolódással (*1. ábra*) és területi terjeszkedéssel is együtt járt, 1950 és 1981 között számos települést csatoltak hozzá (pl. Lyukó, Bükkszentlászló, Garadna, Lillafüred, Pereces, Ó- és Újmassa stb.) és ezzel, illetve az iparosodáshoz kapcsolódóan Miskolc az ország egyik legnagyobb iparvárosává fejlődött.

A rendszerváltozás utáni gazdasági visszaesés Észak-Magyarország iparvárosait érintette a legsúlyosabban, a munkanélküliségi ráta az egyik legmagasabb lett az országban. A város gazdasági szerkezete átalakult, a nagy állami cégek túlsúlya helyett a kis- és középvállalkozások lettek jelentősek. Az ország többi részéhez hasonlóan az állami cégek privatizációja is lezajlott. A 2000-es évek elejére az átalakulás nagyjából befejeződött, és a város túljutott a gazdasági mélypontra. Az Európai Unió 2001-ben – Magyarországon egyedülként – Miskolcra ítélt „az integrációs feltételek teljesítésében élen járó város” díját. Nőtt a szolgáltatások jelentősége, nemzetközi nagyvállalatok, hipermarketek jelentek meg. 2004 végén az M30-as autópálya is elérte a városig. A városvezetés tudatosan igyekszik erősíteni Miskolc sokáig elhanyagolt idegenforgalmi és kulturális szerepét. Miskolc 2005-ben az Európa kulturális fővárosa pályázaton Pécs után a második helyet szerezte meg, maga mögé utasítva ezzel Egert, Debrecen, Győrt, Budapestet és Sopront. 2008-ban a Kultúra Magyar Városa díjat kapott a város, 2010-ben pedig megkapta az Értékgazdag Település címet (*KRISTÓF 2018/c*).

Miskolc tömegközlekedési hálózata fejlett (két vasúti pályaudvar, 43 autóbusz- és 3 villamos vonal), s a 2007-es átalakításokig és járatcsökkentésekig a miskolci tömegközlekedés volt az egyik legjobban szervezett az országban. A miskolci sportrepülőtér füves kifutópályával rendelkezik, azonban ez a nagyközönség számára nem nyitott, és a közlekedésben sem játszik szerepet.

Az 1949-ben alapított Miskolci Egyetem három karral eredetileg ipari képzéseket nyújtott, az 1980-as évektől kezdve azonban gazdaságtudományi, állam- és jogtudományi, bölcsészettudományi, illetve egészségügyi karokkal is bővült. Miskolcon Finnországnak és Uruguaynak van konzuli képviselete, s 12 várossal van testvérvárosi kapcsolata.

A 21. század első évtizedében Temesvár gazdasági fellendülést élt át, mivel megnőtt a külföldi befektetések mennyisége, különösen a high-tech szektorokban. Egy 2005 végén megjelent cikkében a francia L'Expansion magazin Temesvárt Románia gazdasági kirakatának nevezte, és "második forradalomnak" nevezte a megnövekedett külföldi befektetések számát. A Forbes 2016-ban Temesvárt Románia legdinamikusabb városának és a legjobb üzleti helyeként ítélte meg. Tény, hogy 2000 és 2013 között Temesváron volt a legmagasabb az egy főre jutó GDP növekedési üteme, még Bukarestet is megelőzve. A helyi gazdasági fejlődés ennek megfelelően tükröződik a munkanélküliségi adatokban is. 2019 decemberében Temesváron a munkanélküliségi ráta a legalacsonyabbak között volt Romániában, mindössze 0,8%-kal. A városnak nyolc ipari parkja van (pl. Buziaşului, Şagului, Freidorf, Torontalului stb.), amelyek az autóipar, a vegyipar és a petrokémiai ipar, valamint az elektronikai ipar üzemének telephelyei.

A temesvári szolgáltatások egyik fontos eleme és a szuburbán folyamatok létalapja a személyi motorizáció. 2017-ben Temesváron a személyi motorizáltság foka a legmagasabbak között volt Romániában, 2,66 lakosra jutott egy személygépkocsi. Temesvár tömegközlekedési hálózata kilenc villamos-, nyolc trolibusz- és 31 buszvonalból áll. A temesvári Traian Vuia Nemzetközi Repülőtér az utasok számát tekintve a harmadik legforgalmasabb román repülőtér (2017-ben 1,6 millió utas).

Napjainkban Temesvár Románia egyik legjelentősebb egészségügyi (nyolc kórház) és oktatási központja is, 1920-ban alakult meg a Műszaki Egyetem. A város jelentős egyetemi és akadémiai központtá vált, ahol mintegy 40 000 hallgató vesz részt alap- és posztgraduális képzésben, négy állami és két magánegyetemen. Technológiai központként a város Románia egyik legerősebb IT szektorával rendelkezik Bukarest, Kolozsvár, Jászvásár és Brassó mellett, s 2013-ban Temesváron volt a világ leggyorsabb internetes letöltési sebessége. Országos szinten Temesvár az IT-ipar legintenzívebb tevékenységeinek egyik pólusa, s a 394. helyen állt a 2019-es Innovation Cities Indexen, amely a világ leginnovatívabb városainak éves sorrendjét jelenti. Bukarest mellett Temesvár az egyetlen romániai város a Világgazdasági Fórum által közzétett listán.

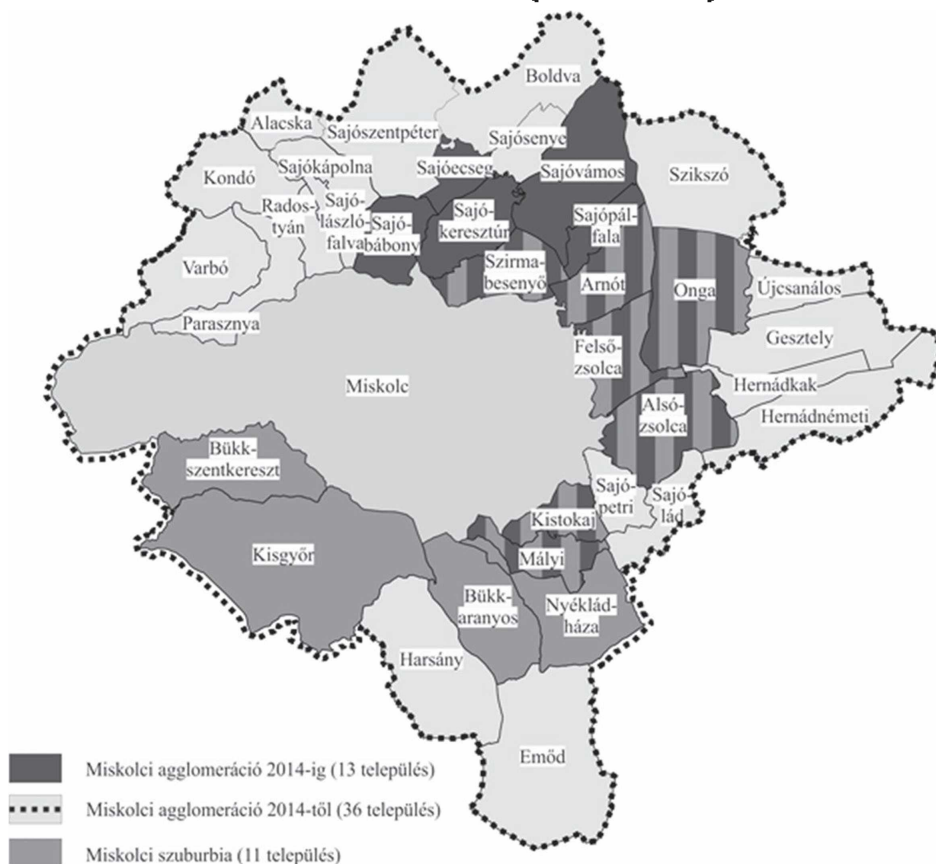
Temesvár aktív kulturális életének (pl. három állami színház, Opera, Filharmónia stb.) egyik eredménye, hogy a város 2023-ban az Európai Unió kulturális fővárosa lesz. Temesvár a Duna-Körös-Maros-Tisza Eurorégió legnagyobb gazdasági, társadalmi és kereskedelmi központja is. Nem elhanyagolható tény, hogy Temesváron két főkonzulátus (Németország és Szerbia) és 14 tiszteletbeli konzulátus működik, 17 testvérvárosi kapcsolata van. A 2011-es népszámláláskor 319 279 lakosával Temesvár akkoriban az ország harmadik legnépesebb városa volt Bukarest és Kolozsvár után. A temesvári agglomeráció területén közel félmillió lakos élt, míg a Temes-Arad agglomeráció Temes és Arad megye lakosságának több mint 70%-át tömörítette.

2. AGGLOMERÁCIÓK ÉS SZUBURBIÁK

A modern urbanizáció leglátványosabb változása a nagyvárosok és környezetük viszonylatában zajló centralizáció és decentralizáció. Az urbanizáció egyes szakaszainak és elemeinek kutatása – az egyre összetettebb térbeli mozgások és időbeli eltolódások eredményeként – a globális világ nagyvárosaiban sem egyszerű. Az elmúlt évtizedek kutatásainak egyik neuralgikus pontjává vált az agglomerálódás és a szuburbanizálódás kettős folyamatának elkülönítése egy adott hazai nagyváros szuburbán-agglomerációs terében. Az agglomerálódás a városfejlődési ciklus második szakasza, ekkor zajlik le a települések területi összefonódása, majd összenövése. A területi és a funkcionális egybefonódás eredményezheti az agglomerációk kialakulását és további dinamikus fejlődését. Ebben az értelemben, hazánkban az 1970-es évek végén csak a budapesti és a miskolci agglomerációt tekintették kialakultnak (KŐSZEGFALVI 1979, SÜLI-ZAKAR 1985, TÓTH 1988.). E tanulmányban a szuburbanizáció társadalmi-gazdasági hatásainak térbeli jellemzőit demográfiai-statisztikai adatok alapján mutatjuk be Miskolcon, illetve Temesváron és szűkebb környezetükben.

2. ábra: A miskolci agglomeráció területi változásai és a miskolci szuburbia települései (2003-2015)

Figure 2. Territorial changes of the Miskolc agglomeration and the settlements of the Miskolc suburb (2003-2015)

Forrás: Népszámlálás 2001, ill. 2011. évi alapján, saját szerkesztés

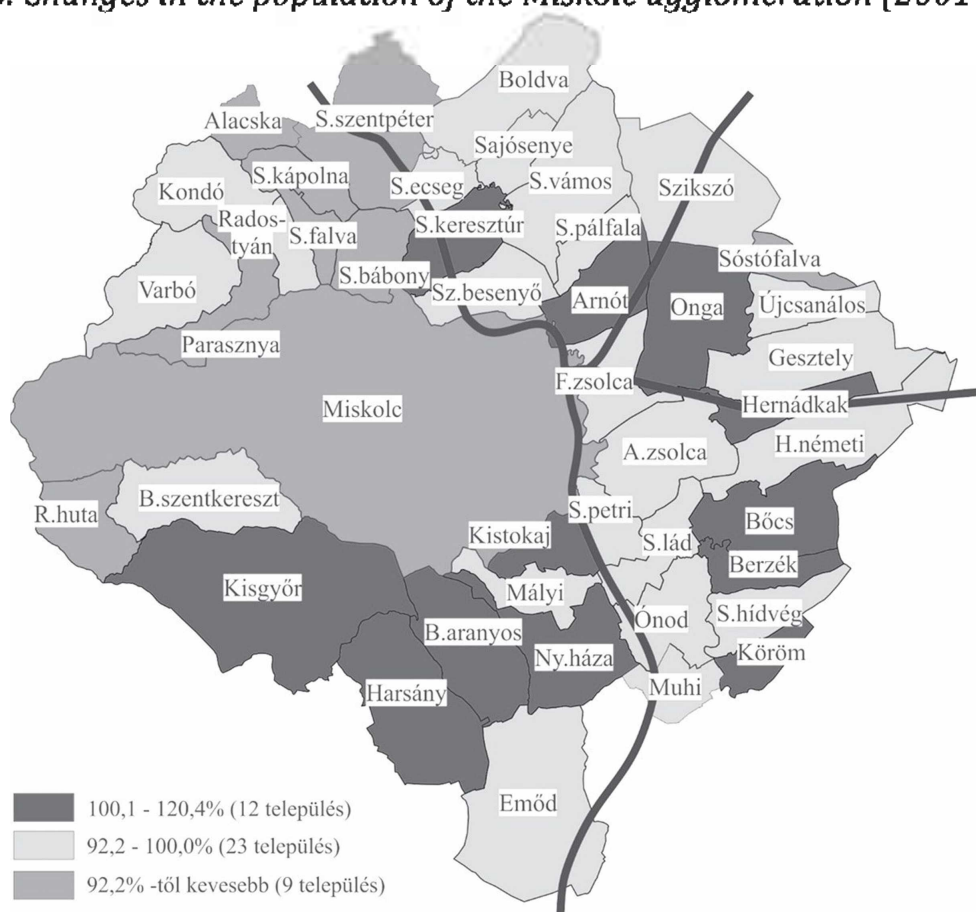
2.1. A MISKOLCI AGGLOMERÁCIÓ ÉS SZUBURBIA

A 36 településre kiterjedő miskolci agglomeráció népességének 63%-a Miskolcon, 37%-a az agglomerációban élt, 2013. január 1-jén. A miskolci agglomerációt alkotó települések területe 982 km², a megye területének 14%-a, lakossága 256.713 fő, a megye népességének 38%-a. A miskolci agglomeráció településeinek egy csoportjában (10 település) a szuburbán folyamatok váltak meghatározóvá, tovább differenciálva és újabb specifikumokkal „felvértezve” a miskolci agglomeráció településeit (2. ábra).

2.1.1. A Miskolci agglomeráció és szuburbia demográfiai sajátosságai

A miskolci agglomeráció Borsod-Abaúj-Zemplén megye legnagyobb népességkoncentrációja. Miskolc népességszáma folyamatosan csökken, ezzel párhuzamosan 2005-től a városkörnyék népességnövekedési dinamikája is visszaesett (3. ábra), és a szuburbán településekre is a csökkenő népességszám vált jellemzővé (3. táblázat). A nagyvárost és szuburbán övezetét 2011-től napjainkig is eltérő demográfiai folyamatok jellemzik.

3. ábra: A Miskolci agglomeráció népességszám változása (2001-2011)
Figure 3. Changes in the population of the Miskolc agglomeration (2001-2011)

Forrás: Népszámlálás 2001, ill. 2011. évi alapján, saját szerkesztés

A vizsgált települések differenciálásának alapját a népességszám növekedés/csökkenés mértéke adta. Határértéknek a megyei átlagot tekintettük, s az alábbi eredményeket kaptuk:

- az első csoportba az a 12 település került, ahol népességgyarapodás volt jellemző, a legmagasabb értéket Hernádkak (20,4%-os gyarapodás) településen regisztrálták
- a második csoportban (23 település) már népességfogyás volt, de annak mértéke nem haladta meg Borsod-Abaúj-Zemplén megye átlagát (-7,8%)
- a harmadik csoportot a megyei átlagtól erőteljesebb népességfogyást mutató települések (9 db) képezték, többek között Miskolc (16371 fő=19%-os csökkenés), a legnagyobb tényleges fogyás azonban Répáshután volt, ahol 2011-ben a tíz évvel korábbi népesség 80,8%-a élt (3. ábra).

A népességszám változás alapján egyértelműen kiderül, hogy a szuburbanizációhoz kapcsolódó demográfia folyamatok e szegmense nem terjedt ki sem a vizsgálatba vont negyvennégy, sem a miskolci agglomeráció 35 településére. A szuburbanizáció által érintett települések köre erőteljesen szűkíthető. A népességváltozás differenciált, az agglomeráció különböző fekvésű és gazdasági-társadalmi helyzetű települései esetében. A népesség-gyarapodás 90%-a a szuburbán településekre jutott (3. táblázat).

3. táblázat: A miskolci agglomeráció és szuburbia településeinek népessége (1990–2021)
Table 3. Population of the settlements of the Miskolc agglomeration and suburbs (1990–2021)

Települések	1990	2001	2005	2011	2015	2021
Miskolc	196 442	184 125	175 059	168 916	163 376	155 476
Miskolci aggl.	92 719	97 451	96 471	98654	96649	94738
a miskolci szuburbia települései:						
Alsózsolca	5 723	6 044	6 191	5 940	5 905	5 738
Arnót	2 082	2 557	2 650	2 611	2 522	2 479
Bükkaranyos	1 122	1 393	1 490	1 534	1 524	1 545
Bükksz.kereszt	1 374	1 274	1 215	1 221	1 223	1 161
Felsőzsolca	6 939	7 027	7 220	7 128	6 913	6 735
Kisgyőr	1 572	1 609	1 665	1 719	1 706	1 671
Kistokaj	1 489	1 868	1 916	2 162	2 222	2 354
Mályi	3 353	4 152	4 205	4 340	4 288	4 373
Nyékládháza	4 432	4 906	5 008	5 151	5 102	5 151
Onga	4 042	4 761	4 915	4 935	4 898	4 949
Szirmabesenyő	4 836	4 729	4 581	4 533	4 406	4 324
Összesen	36 964	40 320	41 056	41 274	40 709	40 480

Forrás: Népszámlálások, ill. TeIR és KSH-TSTAR adatok alapján saját szerkesztés

A szuburbán települések demográfiai helyzetét jelzi, hogy az elmúlt tíz évben mindössze három szuburbán település (Kistokaj, Mályi, Bükkaranyos) népességszáma emelkedett, Onga és Nyékládháza esetében stagnálás figyelhető meg. A korábbi szuburbán folyamatok átalakulását jelzi, hogy az elmúlt években a városi lakosság csökkenő mértékű kiköltözése, illetve a Miskolcra irányuló visszaköltözések gyenge folyamatai is megfigyelhetők voltak.

A miskolci agglomerációba és ezen belül a szuburbiába irányuló költözések dinamikája azonban mérsékeltebb volt attól, mint ami a 3. táblázat miskolci adataiból következne. Ezt az is magyarázza, hogy a szuburbanizációs jellegű migráció egy része a nagyvároson belül maradt, azaz a költözők nem lépték át Miskolc közigazgatási határát. A szuburbanizáció klasszikus migrációs aspektusának eredménye – azaz Miskolcra a szuburbia településeire történő kiköltözés – 1990-2001 között 5-6 ezer főre tehető. Miskolc vándorlási egyenlege mind az agglomeráció, mind a szuburbia tekintetében negatív. 1995-2005 között Miskolcra mintegy 36 ezren állandó jelleggel elköltöztek, míg a Miskolcra irányuló hasonló jellegű beköltözés 25 ezer fő volt. Az elköltözők 80 %-a Borsod-Abaúj-Zemplén megyében maradt (KOVÁCS 2003). A társadalmi-gazdasági krízis elhúzódása miatt azonban Miskolcra napjainkig folyamatos az elvándorlás és a népességszám csökkenése. Az 1990 és 2011 közötti migrációs trendeket vizsgálva összességében megállapítható, hogy kb. 6-8 ezer fő költözött ki a szuburbiába, azaz a Miskolcra elvándorlóknak kb. harmada érkezett a szuburbiába (KRISTÓF 2018/b). E két évtizedben Alsó- és Felsőzsolca kivételével a többi szuburbán település vándorlási egyenlege pozitív volt.

Napjainkra az alacsonyabb státusú társadalmi csoportok gyakorlatilag kiszorultak a kevésbé jó ökológiai helyzetű városrészekbe, vagy a városkörnyék hasonló adottságú településeibe, s itt is lesüllyedő, de homogenizálódó településrészekben élnek. A miskolci szuburbia települései – a statisztikai adatok alapján – sem homogének, az egyes övezetekre bomló differenciáltság jellemző. A szuburbia keleti – alacsony státuszú betelepülőket fogadó – kisvárosai (pl. Onga, Alsó- és Felsőzsolca stb.) és falvai komoly társadalmi-gazdasági problémákkal küzdenek (pl. növekvő elvándorlás, a szuburbán generáció csaldottsága stb.). A visszaeső mobilitás és a halványuló image okai között a gazdasági és pénzügyi recesszió után a COVID járvány is kitüntetett szerepet kap.

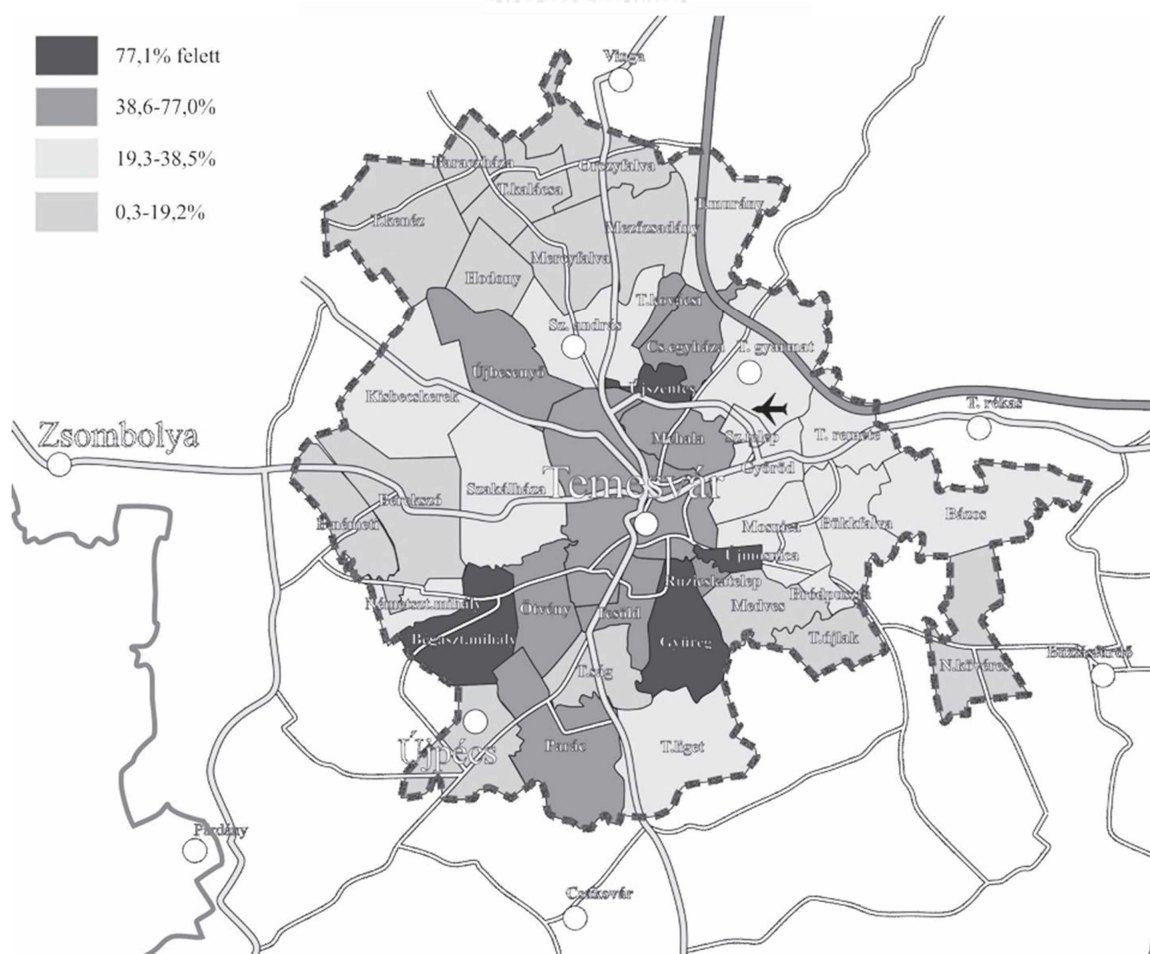
2.2. A TEMESVÁRI AGGLOMERÁCIÓ ÉS SZUBURBIA

Temesvár 1910-ben 28,12 km²-nyi területét öt kerület (Belváros, Józsefváros, Ferencváros, Erzsébetváros, Gyárváros) alkotta. Temesvár belterületének és külterületének gyarapodása az elmúlt évszázadban tovább folytatódott (lásd. 2. táblázat). A város 10 kerületre tagolódik és a román statisztikai adatok ezeken kívül még 36 városrészt is elkülönítenek.

A temesvári agglomeráció Temesvárra és 40 szomszédos településre (pl. Kisbecskerek, Újbesenyő, Temesremete, Románszentmihály, Temesság, Temesgyarmata, Giroda stb.) terjed ki (4. ábra). A temesvári agglomeráció területe tizennyolcszor nagyobb, mint Temesvár bel- és külterülete, s az agglomerációban 2011-ben 405 ezer fő (2016-ban 410 ezer fő) élt (4. táblázat). A temesvári agglomeráció területét nem egyformán érintette a szuburbanizáció, a várossal határos településeken jelentős fejlődés ment végbe az elmúlt években. Újszentes, Győröd, Gyüreg, Tesöld, Újmosnicza és Ötvény a létesítmények, a közművek és az infrastruktúra fejlesztése miatt gyakorlatilag Temesvár külvárosai lettek, területileg is csatlakozva a városhoz. Mindezek következtében az elmúlt 20 évben Temesvár mintegy 8%-kal bővítette határait, ami mintegy 10 km² jelent az új városrészek, illetve a lakóparkok építése miatt.

4. ábra: A Temesvári agglomeráció és szuburbia népességszámának változása (1991-2011)

Figure 4. Changes in the population of the Timisoara agglomeration and suburbs (1991-2011)

Forrás: Statisztikai adatok alapján saját szerkesztés

4. táblázat. A temesvári agglomeráció népességszámának változása (1977-2011)
 Table 4. Changes in the population of the Temesvár agglomeration (1977-2011)

Település	1977	1992	2002	2011	Változás (1992-2011)
	fő	fő	fő	fő	%
Temesvár	269353	334115	317660	319279	-4,5
Temesvári aggl.	75919	61620	65585	85319	+38,5
Újszentes	2978	2400	2693	7522	213,4
Gyüreg	2598	2122	2291	5692	168,2
Újmosnica	1600	1146	1450	2833	147,2
Bégaszentmihály	2026	1581	1788	2805	77,4
Parác	2034	1420	1752	2172	53,0
Tesöld	2293	1829	2004	2734	49,5
Temeskovácsi	720	596	751	879	47,5
Ötvény	1999	1672	1875	2451	46,6
Újbesenyő	2658	2265	2395	3179	40,4
Csernegyház	1132	934	1002	1292	38,3
Temesremete	1421	1124	1286	1495	33,0
Mosnica	1214	1199	1370	1590	32,6
Németszentmihály	742	658	733	865	31,5
Győröd	3916	3537	3499	4605	30,2
Szakálháza	4198	3567	3758	4596	28,8
Bükkfalva	1391	1058	1150	1318	24,6
Temesliget	2185	1566	1623	1938	23,8
Szentandrás	3369	2482	2826	3065	23,5
Temesmurány	803	523	582	646	23,5
Temesgyarmat	5201	4228	4405	5210	23,2
Kisbecskerek	2774	2316	2417	2853	23,2
Bázos	1415	912	943	1106	21,3
Bródpusztá (Albina)	401	319	279	386	21,0
Magyarmedves	1471	1105	1151	1315	19,0
Szőlőstelep	2066	1371	1408	1599	16,6
Temesség	3052	2586	2754	3009	16,4
Nagykövéres	1368	1131	1027	1289	14,0
Baracháza	634	587	637	667	13,6
Berekszó	2144	1571	1704	1747	11,2
Temeskenéz	2912	2670	2818	2937	10,0
Mezőzsadány	717	537	555	588	9,5
Berekszónémeti	945	788	811	861	9,3
Temesújlak	797	658	645	697	5,9
Újpécs	3619	2944	2988	3092	5,0
Újbázos	361	270	260	283	4,8
Temeskalácsa	804	690	674	723	4,8
Mercyfalva	1991	1695	1794	1773	4,6
Hodony	1225	1108	1183	1139	2,8
Orczyfalva	2647	2283	2256	2289	0,3
Ruzicskatelep	98	172	48	79	-45,9

Forrás: Statisztikai adatok alapján saját szerkesztés

2. 1.1. A Temesvári agglomeráció és szuburbia demográfiai sajátosságai

A temesvári agglomeráció népességszámának változását 1977-től vizsgálva megállapítható, hogy 1992-ig a központi város népességszám gyarapodása volt a domináns, s a Temesvárra történő beköltözés olyan méreteket öltött, hogy még az agglomeráció valamennyi településének népességszáma is csökkent. A demográfiai erózió mértéke azonban kisebb volt, mint Temes vármegye más településeinek népességvesztesége (*KÓKAI 2003, 2007*). E folyamat megértéséhez azt is tudnunk kell, hogy a bánsági svábok N. Ceausescu általi „kiárusítása” és exodus szerű menekülése is erre az időszakra esett, amely egyaránt érintette Temesvárt és a környező településeket (pl. Temesgyarmat, Újpecs, Kisbecskerek stb.).

A demográfiai folyamatokban fordulatot az 1989. év végi romániai forradalom és az azt követő társadalmi-gazdasági változások hoztak. Temesvár elérte népességszáma eddigi maximumát (334 115 fő), az agglomeráció népességszáma pedig a minimumát, azonban ettől az időponttól kezdve az agglomeráció népessége folyamatosan gyarapodott (1992-2011 között 23699 fővel), a központi város népessége pedig látványosan csökkent. A fordulat valószínű, hogy a temesvári agglomerációban sem 1992-höz köthető, azonban teljes körű statisztikai adatok erre az időpontra állnak rendelkezésünkre.

Temesvár 2011. évi népszámláláskor összeírt népességszáma Temes megye lakosságának 45,07%-át, a nyugati fejlesztési régió lakosságának 16,07%-át, Románia teljes lakosságának pedig 1,44%-át adta. Az Eurostat meghatározása szerint Temesvár funkcionális városi területének (ami nem azonos a temesvári agglomerációval és szuburbiával) lakossága 364 325 fő volt 2018-ban.

Temesvár jelentős és dinamikus gazdasági pólus, a romániai nyugati régió (VEST) központjaként évente kb. 8000 új lakost tud magához vonzani. Többségük Temes megyéből érkezik, de a szomszédos megyék (pl. Arad, Hunyad, Krassó-Szörény stb.) kisebb városaiból is. Mindezek eredményeként Temesvár jelenlegi lakosságának 46,2%-át olyanok teszik ki, akik máshonnan költöztek ide. Nicolae Robu volt polgármester 2017-ben úgy nyilatkozott, hogy Temesváron több mint 100 ezer emberrel élnek többen naponta, mint amennyit a hivatalosan a lakó népességre vonatkozó adatok mutatnak. Ez az érték a városba ingázó népességet és az ideiglenes lakosait is tartalmazhatja.

A temesvári agglomeráció területét nem egyformán érintette a szuburbanizáció demográfiai hatása sem. A 4. táblázat adatai alapján megállapíthatjuk, hogy az agglomeráció települései differenciálódtak, s alapvetően három csoportra bonthatóak (*4. ábra, 4. táblázat*). A vizsgált települések differenciálásának alapját a népességszám növekedés/csökkenés

mértéke adta (4. ábra). Határértéknek az agglomeráció átlagát tekintettük, s az alábbi eredményeket kaptuk:

- az első csoportba az a kilenc település került, ahol az agglomerációs átlagot meghaladó dinamikus népességgyarapodás volt jellemző, a legmagasabb értéket Újszentes (213,4%-os gyarapodás) településen regisztrálták
- a második csoportban (14 település) is jelentős népességgyarapodás volt, melynek mértéke az agglomerációs átlag és annak 50%-a között változott
- a harmadik csoport 16 településén a népességgyarapodás 0,3-19,3 % közötti volt, igen jelentős különbségekkel, mind az elhelyezkedés, mind a népességszám volumenét tekintve (4. ábra).

A népességszám változás alapján egyértelműen kiderül, hogy a szuburbanizációhoz kapcsolódó demográfia folyamatok e szegmense nem terjedt ki a vizsgálatba vont negyven településre. A szuburbanizáció által érintett települések köre erőteljesen szűkíthető. A belső szuburbán zónát 4-5 település (Újszentes, Újmosnicza, Tesöld, Ötvény, Gyüreg) jelentheti, ahol a népességszám 46.6-213,4% közötti gyarapodást ért el. A külső szuburbán zónához tartozó települések köre nehezebben határozható meg, azonban a terepbejárások során egyértelművé vált, hogy e csoportba 10-11 település sorolható: Temeskovácsi, Csernegyház, Újbesenyő, Begaszentmihály, Temesség, Parác, Medves, Győröd, Mosnicza, Szőlőstelep és Temesgyarmat.

ÖSSZEGZÉS

A miskolci és a temesvári agglomeráció településeinek 1990-es évekbeli gazdasági állapotát a nagy iparvállalatok és a működő vállalkozások száma, területi és ágazati specializációjának kettőssége határozta meg. A szuburbán folyamat érintette a városias tér kiterjedését, a belső összetartozását és változásokat okozott a társadalmi-gazdasági folyamatokban is. A miskolci és temesvári agglomeráció differenciált gazdasági átalakulása nem csak új infrastruktúra kiépülését (pl. városperemi logisztikai központok, bevásárló központok stb.) eredményezte, hanem az ipari termelés új súlypontjainak (pl. ipari parkok, ipari telephelyek stb.) megerősödését is. A miskolci és a temesvári agglomeráció települései közül csak 8-10 településről jelenthető ki egyértelműen, hogy nyertesei voltak az elmúlt negyedszázad társadalmi-gazdasági változásainak, s a nagyvárosok szuburbán régióit alkotják. Mindkét agglomeráció esetében tény, hogy a kisvárosok nem vagy alig tudnak reális gazdasági alternatívát jelenteni a központi nagyvárossal szemben. A nagyvárosi erőterben megfigyelhető, hogy a gazdasági szervezetek egyes ágazatok szerint összpontosulnak, amely térbeli specializációra is utal.

A miskolci agglomerációban a szuburbán életformával együtt járó költségek jelentős növekedése, a szuburbán generáció fásultsága, az egykori „presztízs életterek” leromlása, valamint a válság kedvezőtlen hatásai együttesen járultak hozzá ahhoz, hogy a szuburbanizáció folyamata megrekedt. A miskolci agglomeráció gazdasága egyszerre mutatja a szocializmus évtizedeiből átöröklött és az elmúlt negyedszázad gazdasági folyamatainak eredményeként kialakult szelektív megújulás kettős képét. A miskolci agglomeráció jövőbeni fejlesztésének egyik alternatívája Kazincbarcika és Tiszaújváros, esetleg Szikszó vonatkozásában erősíteni a társadalmi-gazdasági kapcsolatok mélységét a meglévő és kiépülő infrastrukturális hálózatokra támaszkodva.

A temesvári agglomeráció jövőbeni fejlesztési lehetőségeinek egyike a 2016 augusztusában az aradi és a temesvári polgármesterek által aláírt, s a Világbank támogatásával megvalósuló „Temesvári Vízió 2030” c. integrált fejlesztési stratégia tartalmazza. Ez a Temesvár–Arad metropolisz alapító okirata - a projektről 2006 óta folyik a vita - és Temesvár és Arad nagyvárosi területeinek egyesítését jelentené. 2018-ban e metropolisz lakossága 805 000 fő volt, és 2030-ra - újabb Temes és Arad megyei települések bekapcsolódásával - várhatóan meghaladja az egymillió főt.

IRODALOM

- BAJMÓCY P.** (1999): A szuburbanizáció sajátosságai Pécs környékén. Földrajzi Értesítő 1-2. pp. 127-138.
- CSAPÓ T. – KOVÁCS G. – LENNER T.** (2018): Miskolc funkcionális szerkezete. In.: Horváth G. (szerk.). A magyar földrajz szerencsi műhelye. Szerencs, pp. 77-89.
- KRISTÓF A.** (2017/a): Functional, sectoral and regional transformation of the economy of the miskolc agglomeration revisited. Analele Universitatii din Oradea Seria Geografie 27/1. pp. 84-97.
- KRISTÓFA.** (2017/b): The development path of the Miskolc agglomeration (1970-2015). Acta Universitatis Sapientiae European and Regional Studies. 12/1 pp. 5-24.
- KRISTÓF A.** (2018/a): The impact of suburbanization on social differentiation in Hungary: a case study of the Miskolc agglomeration. Geographica Pannonica. Újvidék, 22/3. pp. 176-188.
- KRISTÓF A.** (2018/b): Adalékok a miskolci agglomeráció társadalmi-gazdasági állapotához napjainkban In: Horváth, G (szerk.) A magyar földrajz szerencsi műhelye. Tanulmányok dr. Gál András kutató-tanár és gimnáziumi igazgató tiszteletére. Szerencs, pp. 229-243.

- KRISTÓF A.** (2018/c): A szuburbanizáció társadalmi-gazdasági hatásai és következményei a miskolci agglomerációban. Nyíregyháza, Nyíregyházi Egyetem Turizmus és Földrajztudományi Intézet. 175 p.
- KRISTÓF A.** (2019): Adalékok Miskolc és a környező települések kapcsolatrendszerének fejlődéséhez (1880-1980). Történeti Földrajzi Közlemények 7. évf. 1-2. sz. pp. 90-105.
- KÓKAI S.** (2003): A Bánát népességváltozási tendenciái 1949-1990 között, különös tekintettel a határmenti területekre. In: Szónokyné Ancsin Gabriella (szerk.): Határok és az Európai Unió. Szeged. pp. 51-257.
- KÓKAI S.** (2004): Az állam- és közigazgatási határok változásának hatásai a Bánát népességére a XX. század folyamán. II. Magyar Földrajzi Konferencia. Szeged, konferencia-CD.
- KÓKAI S.** (2007): A Bánát demográfiai jellemzői és sajátosságai 1890-1990 között. In: Kovács Cs. - Pál V. (szerk.): A társadalmi földrajz világi. Szeged. pp. 303-324.
- KÓKAI S.** (2011): A Bánság történeti földrajz (1718-1918). Nyíregyháza. 422. p.
- KŐSZEGFALVI GY.** (1999): Nagyvárosaink. Területi Statisztika 2. (39.) évf. 1. sz. pp. 24-42.
- KOVÁCS T. – TÓTH G.** (2003): Agglomerációk, településegységek a magyar település-rendszerben. Területi Statisztika. 6. (43.) évf. 4. szám. pp. 387-391.
- LÓCSEI H.** (2004): A vidéki városi agglomerációk fejlődési pályája. (műhelytanulmányok) MT.DP. 2004/24, MTA Közgazdaságtudományi Intézet, Bp.
- SCHUCHMANN J.** (2008): Városiasodó községek és nagyközségek az agglomeráció peremén. In: Csapó T.-Kocsis Zs. Nagyközségek és kisvárosok a térben. IV. Településföldrajzi Konferencia. Savaria University Press, Szombathely. pp. 293-305.
- SÜLI-ZAKAR I.** (1989): Agglomerationsprozesse und ihre fragezeichen in dem Borsoder Industriegebiet. Acta Geographica Debrecina. Tomus XXIV_XXV. Debrecen, pp. 199-211.
- TIMÁR J.** (2006): Az agglomerálódástól a szuburbanizációig: „Tértermelés” a posztiszocialista Magyarországon. In: Csapó T. - Kocsis Zs. (szerk.): Agglomerációk és szuburbanizálódás Magyarországon, Szombathely, Savaria University Press. pp. 35-51.
- TÓTH J.** (2006): Az agglomerálódás stádiumai. In.: Csapó T.-Kocsis Zs. (szerk.): Agglomerálódás és szuburbanizációk Magyarországon. Szombathely. pp. 6-14.